

A Lisszaboni Stratégia főbb hatásai a dohánytermesztésre

Mislovics Anita

Dohánykutató és Minőségfejlesztő Intézet Kutató-Fejlesztő Rt.,
Debrecen
mislovicsan@freemail.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Európai Unió Lisszaboni Stratégiája egy versenyképesebb Európát ígér több és jobb munkahellyel a fenntarthatóság mellett.

A dohánytermesztés az Európai Unió agrárgazdaságának egyik legvitatottabb ágazata. Ez a kultúra több mint 500 éve Amerika és Európa gazdasági csatornája, feldolgozása a globalizáció előmozdítója. Az állami adóverseny, valamint a fogyasztás növekedése olyan öngerjesztő rendszerré vált, amelyben a termelésbővítés egyre több munkahelyet teremtett, különösen a dohánytermesztésben, ahol a kézimunkaerő igény gépesítéssel történő kiváltása sokkal lassabb ütemű volt, mint az alapanyagigény növekedése. A dohányzás általánossá válását kénytelenek vagyunk társadalmi igényként kezelni, bár egészségkockázata nem lehet vitás. Nem fogadható el azonban a szélsőséges dohányzásellenzés, különösen úgy nem, ha az társadalmi feszültségeket ébreszt, és olyan következtetésre juttat, hogy a dohánytermesztés miatt dohányoznak, holott ez pont fordítva igaz: Európában dohányoznak, tehát itt kell megtermelni a dohányt, mert ez gazdasági érdekünk.

A stratégiai célok és az ágazat egyes szerepei ellentmondásos helyzetbe kerültek, amit sürgősen fel kell oldani. A cél a munkahelyteremtés, viszont a dohánytermesztés felhagyása nem várt agro-szociális hátrányokat hordoz magában. A dohánytermesztés, mint ágazat fenntarthatóságának elvetése a stratégia alappilléreinek megvalósulását kérdőjelezi meg. A versenyképesség, a fenntarthatóság, a társadalmi kohézió – a stratégia egységeként kell, hogy érvényre jussanak a dohánytermesztésben is.

Kulcsszavak: dohány, versenyképesség, társadalmi kohézió, fenntarthatóság

SUMMARY

The Lisbon Strategy of the EU promises a more competitive Europe with more and better workplaces, in addition to sustainability.

Tobacco production is one of the most controversial industries of the agricultural sphere in the European Union. This crop is a „leader” of the world’s economic growth, a promoter of globalisation and has been an economic channel between America and Europe for more than 500 years. It is also a motor of technical development, due to its inducing effect on profitability and work efficiency. The tax competition of the states and the increase in consumption have become such a self-inducing system in which the increase of production created an increasing number of jobs, especially in tobacco growing, where the replacement of manual labour was much slower than the increase of the demand for raw material. The fact that smoking is becoming general should be handled as a social demand, though its health risks cannot be denied. However, the extreme objection to smoking cannot be accepted, especially not when it evokes social strains and concludes that people smoke because of tobacco production, al

though the real situation is the opposite: People smoke in Europe, so the tobacco should be grown here, as is in our economic interest.

There is a contradiction between the strategic objectives and the roles of the industry which should be ceased urgently. At thong aim is the creation of jobs, stopping tobacco growing could result in unexpected agro-social disadvantages. Rejection of the industry’s sustainability questions the realization of the keystones of the strategy. Competitiveness, sustainability and social cohesion should be implemented as a unit of the strategy also in tobacco growing.

Keywords: tobacco, competitiveness, social cohesion, sustainability

BEVEZETÉS

Az Európai Unió 2000. márciusában célul tűzte ki, hogy 10 év alatt a világ legversenyképesebb térségévé, a munkahelyteremtést elősegítő és tudásalapú gazdasággá válik (Internet 1, 2005). A Lisszaboni Stratégia három alpillére a versenyképesség, a fenntarthatóság és a társadalmi kohézió. Ezen tényezők nagy mértékben befolyásolják valamennyi ágazat helyzetét, de különösen az agrárszektor, ezen belül a munkaintenzív dohánytermesztést. Érdemes lenne szinte minden agrárágazatban elemzést végezni a Lisszaboni Stratégia megvalósulásának lehetőségeiről. Ezek közül is egyik legizgalmasabb kérdés lehet a dohány a maga ellentmondásos társadalmi előítéleteivel. Választ kell adnunk arra a kérdésre, hogyan valósítható meg a Lisszaboni Stratégia az európai agrárreform közepette Európában, Magyarországon.

Ezekre a kérdésekre próbálok választ találni a három alpillér elemzése kapcsán a dohányágazat esetében.

I. VERSENYKÉPESSÉG

A világ dohánytermelése 7,0-7,5 millió tonna termeléssel 2003-ban enyhe növekedést mutatott 2002. évhez képest. Kína továbbra is a legnagyobb termelő, a világ összes termelésének 37%-át adja (Internet 2, 2005). Brazília megőrizte a második helyét, míg India a harmadik helyre szorult vissza, megelőzve az Amerikai Egyesült Államokat. Az Európai Unió a világ nyersdohány-termelésének közel 5%-át adja, ezzel az ötödik legnagyobb termelő (The Agricultural Situation in the European Union, 2001) (1. táblázat).

Az Európai Unió termelésén belül: Olaszországban, Görögországban, Franciaországban,

Spanyolországban és Portugáliában jelentős agrárpolitikai tényező a dohány. Három országban (Ausztria, Belgium, Németország) egyes körzetekben jelentős szerepet tölt be. A dohánytermelés a kedvezőtlen adottságú régiók kiemelkedő kultúrája, az európai dohánytermesztés fele Görögországban, egyharmada pedig Olaszországban található.

1. táblázat

A világ dohánytermelése (ezer t)

MEGNEVEZÉS(1)	2000	2001	2002	2003
Világ(2)	6762	6347	6400	7000-7500
EU 15(3)	334	328	348	300-330
USA(4)	478	454	448	490
Brazília(5)	578	565	576	630
Kína(6)	2564	2303	2432	2660
India(7)	609	610	512	560
Törökország(8)	189	170	167	169
Magyarország(9)	10	9	10	10
EU aránya a világ termelésében, %(10)	4,9	5,2	5,4	4,3
Magyarország aránya a világ termelésében, %(11)	0,2	0,1	0,2	0,1

Forrás: Saját gyűjtésből, 2004.

Table 1: Tobacco production of the world (thousand t)

Nomination(1), World(2), EU 15(3), USA(4), Brazil(5), China(6), India(7), Turkey(8), Hungary(9), The share of EU production of world production %(10), The share of Hungary's production of world production %(11)

Az Európai Unióban megközelítőleg 100 ezer a dohánytermesztők száma, akik 123 ezer ha-on művelik ezt a kultúrát, s mintegy 330 ezer tonna száraz dohányt állítanak elő. A művelt terület kis egységekből tevődik össze, hiszen egy termelőre átlagosan 1,2 ha jut. A 2,7 t/ha-os termésátlag mintegy 80%-kal nagyobb, mint a világszerte, ennek ellenére támogatás nélkül veszteséges a termelés, mert a ráfordítások színvonala jóval meghaladja a világszerte (Borsos, 2004a).

Nemzetközi összehasonlításban a hazai termésátlagok a világ átlagával megegyezők, míg az USA termésátlagai az EU szint közelében alakulnak¹.

A 80%-kal nagyobb területi termelékenység ellenére is drága a dohány a világpiaci árakhoz képest (2. táblázat).

Ma Magyarországon a dohánynyersanyag-előállítás 5-6000 termelőt érint. Kb. 1,8-2 t/ha termésátlaggal 5-7 ezer ha-on folyik a termelés (3. táblázat). A dohány fajtacsoportok arányai a világon napjainkban:

- Virginia, Burley és Keleti dohányok a 85%-át,
- egyéb világos, napon szárított barna, tűzőn szárított barna, szivardohány 15%-át adják (4. táblázat).

¹Az USA a legjobb adottságokkal rendelkező dohánytermelő ország (klíma, technológia, fajta, szaktudás), és a nem gépesíthető munkafázisok elvégzését vendégmunkások látják el.

2. táblázat

Termőterület és termésátlag alakulása

Megnevezés(1)	Világ(2)	Európa(3)	Európa/Világ (%) (4)
Dohány-termőterület (ezer ha)(5)	5000	123	2,46
Termésátlag (t/ha)(6)	1,4-1,5	2,5-2,7	~180

Forrás: Borsos, 2004b.

Table 2: Growing area and yield

Nomination(1), World(2), Europe(3), Europe/World (%) (4), Tobacco growing area (thousand ha)(5), Yield (t/ha)(6)

3. táblázat

A vetésterület gazdálkodási formák szerint

Növény(1)	Gazdasági szervezet(2)	Egyéni gazdaságok(3)	Összesen(4)
Dohány(5)	2.083	4.633	6.716

Forrás: Internet 3, 2005.

Table 3: Sown area by legal form

Crop(1), Agricultural enterprises(2), Private holdings(3), Total(4), Tobacco(5)

4. táblázat

Dohány fajtatípusok megoszlása napjainkban

Dohányfajtatípus(1)	Megoszlás (%-ban)(2)
Virginia(3)	49,0
Keleti dohány(4)	17,0
Burley(5)	19,0
Tűzőn szárított barna(6)	0,5
Napon szárított barna(7)	10,0
Szivardohány(8)	1,5
Egyéb világos(9)	3,0

Forrás: Borsos, 2004b.

Table 4: Distribution of tobacco types

Tobacco types(1), Distribution (%) (2), Virginia(3), Eastern tobacco(4), Burley(5), Fire-cured brown(6), Sun-cured brown(7), Cigar tobacco(8), Other light tobaccos(9)

A világ dohánytermelésének közel 1/5-e „keleti típusú”, amely kizárólag az EU-hoz kötődik, a Balkán kiemelkedő agro-szociális kultúrája. Speciális ízbeli tulajdonságaik és korlátozott természetességük miatt túlnő a termelésben betöltött szerepén. Túlnyomórészt – Magyarországon is – a semleges aromájú és ízű Virginia és Burley fajták a legelterjedtebbek, ezeket használják fel a cigarettagyártáshoz töltőanyagként. A pác, illat és ízesítőanyagokat a Burley dohány veszi fel a leginkább (Borsos, 2002a).

Az olaszországi dohánytermesztők az Európai Unióban a jobb helyzetben lévőkhöz tartoznak, hiszen a termelők ellenőrzése alatt állnak a fermentálók. Szövetkezetekben folyik a termelés, ezáltal kedvező a méretgazdaságosság, nagy terméseredményt tudnak elérni. A nagyüzemi, integrált szervezeti formák megléte erősíti az ágazat

helyzetét. Jó az együttműködés a termelői közösségekben és az árak kialakításában egyaránt. Versenyképes termelés folyik.

A franciaországi dohánytermesztők szerint erősíteni kell az agrárminiszter és a dohányvertikum közötti jó kapcsolatot. Javítani kell a dohánytermelő körzetek pályázati esélyeit a támogatások elnyerésében. Egységes elközelésből kell kiindulni és építkezni együtt a szövetkezetekkel, szakszervezetekkel. A tömörülés elkerülhetetlen, és elengedhetetlen a kölcsönös információcsere.

Görögország² tekintetében a görög piac elfogadott, ezért stabil jövője lesz a termelőknek, csak piacokonform gazdálkodást kell folytatni. A fermentálók szemszögéből hosszú távú jövőt a jó termelési technológia és a korszerűsítés hozhat.

Európában új típusú piacszerkezetet kell létrehozni, amelynek célja a megfelelő haszon elérése és a foglalkoztatás fenntartása. A vidék gazdasági szerepének stabilizálására kell törekedni.

A közelmúltban két nagy csapás érte Európában a dohánytermesztést – szögezte le az UNITAB kongresszus:

1. a WTO diszkriminálja a termeléstámogatást,
2. az egészségvédők pedig kétségbe vonják a természet támogatását morális okok miatt.

A WTO megfogalmazása szerint az EU agrárpolitikája a versenytorzulást hordozza magában, ez ellen szükség van egy új európai árpolitika kialakítására. Európának egységesen kell fellépnie a WTO ellen, hiszen a világkereskedelemben megjelenő intézkedések rejtett szándékot tartalmaznak a globalizáció haszonélvezői részéről.

Az egészségügyi világszervezet részéről az a követelés jut érvényre, hogy ízjavító anyagokat ne tartalmazzanak a dohánytermékek. A dohányzás elleni tiltakozás, fellépés sikerét mutatja, hogy már az Európai Alkotmány is utal a dohány egészségkockázati szerepére. A totális betiltás felé halad a világ. Az állami képviselő is mind a dohányellenességet támogatja.

További kedvezőtlen tényezőként említhetjük, hogy az Egészségügyi Világszervezet szerint a malária után a dohányzás a legnagyobb egészségkárosító.

2004. április 22-én a Mezőgazdasági Miniszterek Tanácsa azt a döntést hozta, hogy alapvetően meg kell reformálni a dohányágazatnak nyújtott támogatást. Ezt már a 2004. évi reform biztosítja, hogy 2010-től a dohányra adott támogatás teljes mértékben elszakad a termeléstől (1. ábra). A támogatás fele az egységes gazdálkodói támogatásba kerül, a másik felét pedig a dohánytermelő régiók szerkezetátalakításában használják fel, a vidékfejlesztési politikának megfelelően. Négy éves átmeneti időszak (2006-2009) között a támogatás 40%-a kerül leválasztásra és beépítésre.

A tagállamok eldönthetik, hogy 60%-ot megtartanak-e célirányos kifizetesként. Ezt oly módon kell megadni, hogy az tegye lehetővé a gazdálkodó egyenlő elbánását és/vagy az olyan objektív kritériumok érvényesítését, hogy az 1. célkitűzés régióiban lévő dohánytermelőknek vagy egy bizonyos minőségi kategória dohánytermelőinek adjon juttatást.

Az agrárreformra gyakorolt hatást 3 csoportba sorolhatjuk:

- a WTO,
- a fogyasztás, és
- a környezet felől érkező hatásokra.

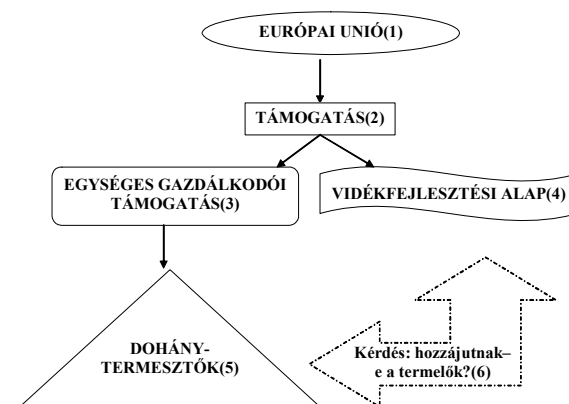
Elismert célként kell kezelni

- a környezetfenntartást,
- a minőségi termelést,
- az ebből következő hozzáadott értékét,
- a vidéki lakosság megtartását.

A kormányok álláspontját

- államháztartásból,
- kormányzati igényekből,
- WTO tárgyalásokból,
- agrárium és a polgárok közös érdekeltségéből lehet levezetni.

1. ábra: Európai Unió által nyújtott támogatás a dohánytermesztők számára

Forrás: Saját gyűjtésből, 2004.

Figure 1: Subsidy given by the EU to tobacco growers
European Union(1), Subsidy(2), Single farm payment scheme(3), Rural development fund(4), Tobacco growers(5), Will the growers receive these funds?(6)

Az 5. táblázatban látható hazai felvásárlási árak nagyon meghaladják az EU-s árakat, jól szemléltetve helyzetünket a piacon. A magyar felvásárlási árak többszöröse az EU-ban a felvásárlók által fizetett támogatást nem tartalmazó, nettó felvásárlási áraknak. Ahhoz, hogy a világpiacon versenyhelyzetben lehessünk, nagyjából 2 euró/kg értékesítési árat kellene elérni, Európában pedig 2,5-3 euró/kg-t. A jelenlegi értékesítési áraink 2,8-3,0 euró/kg között változnak.

²A dohányból több mint 100 ezer tonna kerül minden évben forgalomba, a kereskedelem 3 milliárd eurót tesz, és 200 ezer embert foglalkoztat.

A dohány felvásárlási átlagára, Ft/kg (2000-2003)

Ország(1)	Virginia				Burley			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
Görögország(2)	141,0	197,4	243,5	192,5	129,7	144,0	131,5	106,1
Spanyolország(3)	149,1	168,0	231,3	222,2	124,5	128,0	148,5	140,7
Franciaország(4)	186,3	192,0	238,6	222,2	124,5	128,0	148,5	140,7
Olaszország(5)	172,6	201,1	238,1	229,6	78,5	91,5	139,5	125,9
Portugália(6)	78,5	88,0	63,3	71,6	69,5	82,7	68,2	66,6
EU-15 átlag(7)	158,1	188,3	231,3	212,3	107,7	119,5	157,1	142,4
Magyarország(8)	333,8	376,0	399,3	357,7	250,0	275,1	294,3	259,2

Forrás: Bittner, 2004.

Table 5: Average purchase price of tobacco (2000-2003) HUF/kg
Country(1), Greece(2), Spain(3), France(4), Italy(5), Portugal(6), Average of the EU-15(7), Hungary(8)

Az európai értéket várhatóan 2005. év végére érjük el. Az elkövetkező évekre kiszámíthatóvá válik a dohányágazat következő éveinek támogatási rendszere. Jól látható a 2003-as év vesztesége mellett a következő évek kedvezőbb helyzete. 2004. évben a támogatásoknak köszönhetően a termelők csak igen szerény nyereséget tudtak realizálni.

A felvásárlók helyzetét a késztermék ára befolyásolja, hiszen ezzel a termékkel jelennek meg a piacon, ennek kell versenyképesnek lennie. Jól

kitűnik a táblázatból, hogy 2004. évben szerény nyereséget értek el a termelők, pedig a felvásárlási árak meghaladták azt a mértéket, amit a termelők már csak saját nyereségük kockázata mellett fizethettek ki.

Az elkövetkezendő években lesz lehetőség a felvásárlói árak olyan mérvű csökkentésére a támogatás növelése mellett, amely egyaránt biztosítja a termelők és a felvásárlók tisztas jövedelmezőségét (6. táblázat).

A termelők várható eredménye, Ft/kg

	2002		2003		2004		2005		2006	
	Virginia	Burley	Virginia	Burley	Virginia	Burley	Virginia	Burley	Virginia	Burley
Felvásárlási átlagár(1)	399	294	367	270	180	174	180	174	175	170
Termelési költség(2)	500	458	525	475	550	492	578	516	600	534
Állami támogatás(3)	39	25	12	18						
Uniós állami támogatás 100%(4)					760	608	760	608	760	608
55%					418	334				
60%							456	365		
65%									494	395
Teljes bevétel(5)	438	319	379	288	598	508	636	539	669	
Eredmény változása %-ban(6)										
Eredmény(7)	-62	-139	-146	-187	48	16	58	23	69	31

Forrás: Bittner, 2004.

Table 6: Expected results of the growers (HUF/kg)
Average purchase price(1), Production costs(2), Governmental support(3), EU governmental support 100%(4), Total revenue(5), Change in the profit in %(6), Profit(7)

II. FENNTARTHATÓSÁG

A hazai növénytermesztés szerkezetében a dohány alig 0,1%-nyi helyet foglal el, viszont jelentőségét mutatja, hogy valamennyi csaknem nagyobb közigazgatási egységben megtalálható. A dohány speciális igényei, valamint érzékenysége miatt az ország területe öt dohánytermesztési nagytájra és 22 dohánytermesztő tájegységre osztható fel, amelyeket megközelítően egyforma talaj- és klimatikus viszonyok jellemeznek, és amelyekben a főbb termesztéstechnológiai eljárások megegyeznek.

A dohánytermesztési nagytájak a következők (Móger és Szűcs, 1966):

- Keleti dohánytermesztési nagytáj³
- Északi dohánytermesztési nagytáj
- Dél-tiszántúli dohánytermesztési nagytáj
- Duna-Tisza közti dohánytermesztési nagytáj
- Dunántúli dohánytermesztési nagytáj

³ A Keleti Dohánytermesztési nagytáj a Tisza felső folyása és az észak-keleti, keleti országhatár között terül el. Ebben a nagytájban van az ország dohánytermesztésének túlnyomó része, a legfontosabb fajták a Virginia és Burley dohányok. A nagytájon belül az ország legfontosabb dohánytermesztő tájegysége a Nyírség. Természeti adottságai igen kedvezőek az egyes dohányfajták termesztésére.

A következő felosztást használják általánosan elterjedve, az ország dohánykutató és fermentáló vállalatai:

1. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	80%
2. Hajdú-Bihar megye	10%
3. Duna-Tisza köze	6%
4. egyéb	1%

A magyar dohánytermő területek döntő hányada az ország legszegényebb területén, a nyírségi homokterületeken található. Nagyon fontos az ország keleti régiójában a munkahelyteremtés, amelyre a hagyományokkal rendelkező és meglehetősen kézimunka-igényes dohánytermesztés (1600 munkaóra/ha) kiválóan alkalmas lenne. A munkalehetőség magával hozná a lakosság megtartást és ezekkel szoros összefüggésben az infrastruktúra fejlődését, valamint a feldolgozóipar esetleges megtelepedését.

A 2. ábrán a dohánytermesztő körzetek jelenlegi alakulását láthatjuk. A világos területek a Virginia típusú dohányok, míg a sötét a Burley dohányok termesztési térségeit szimbolizálja.

2. ábra: A magyarországi dohánytermesztési térségek elhelyezkedése

Forrás: Bittner, 2004.

Figure 2: Location of the Hungarian tobacco producing regions

A talaj a dohány-nyersanyag minőségére igen nagy hatással van. Móger és Szűcs (1966) megállapította, hogy kötött talajon a „nehéz”, laza talajon a „könnyű” dohány terem. Cigarettdohányok termesztésére azok a talajok a megfelelőek, amelyek mechanikai összetételeiben a homokfrakció van túlsúlyban.

Az éghajlati elemek közül a csapadéknak nagy szerepe van. Az évi csapadékösszeg észak-kelet felől dél-nyugat felé haladva, fokozatosan csökken. A dohánytermesztő nagytájakon az uralkodó fizikai talajféleség a homok, azonban sokszor már kis távolságon belül is lényegesen eltérő termesztési értékű talajjal találkozunk (Eisler, 2003). A dohánynövény gyökérzete laza, „mély rétegű” talajon fejlődik kielégítően. Kötött talajon akkor, ha a művelt réteg alatt a gyökérzet számára átjárhatatlan „eketalp réteg” húzódik, a gyökérelágazódás csökken, a

gyökerezés különösen sekély lesz. Laza szerkezetű, jó kultúrállapotú talajon várható, hogy a gazdagon elágazó gyökérzet a termőréteget behálózza és kihasználja.

A dohánynövény klimatikus igénye hazánkban akkor kielégített, ha a tenyészidőszak három hónapjának (június, július, augusztus) középhőmérséklete eléri a 20 °C-ot, a csapadékösszeg pedig ugyanezen időszak alatt 200 mm körüli, és egyenletes eloszlású (Borsos, 2002b).

A talajtulajdonságok körzetek közötti és belüli változékonysága ellenére érvényes Móger (1957) megállapítása:

„Valamennyi vizsgált körzetben rendelkezünk olyan laza szerkezetű, kevés humuszt és nitrogént⁴ tartalmazó homok-, homokos vályogtalajjal, amely alkalmas jó minőségű cigarettadohány termesztésére. A feladat csupán az, hogy dohányfajtáink igényeinek megfelelően válasszuk ki a termőterületet.”

Az UNITAB vezetésével jeles küzdelem folyik az európai dohánytermesztők helyzetének stabilizálásáért. Az UNITAB véleménye szerint a támogatás⁵ második pillérébe kerülő 50%-ot a dohánytermelők elveszítik. Nem bonyolult programra, hanem 100%-os EU-s kofinanszírozásra van szükség. 2010-től az UNITAB és a szakszervezetek együttműködése elengedhetetlen. Oka: a település-, a vidékfejlesztés, a termelési

⁴ A talaj nagy nitrogénbősége károsan hat a dohány minőségére. A nagy mennyiségű nitrogén hatására gyorsan nő, és nagy a termés, de rossz a minősége.

⁵ Az EU-ban a dohánytermelést a többi mezőgazdasági ágazathoz képest ez eddig kiemelt módon támogatták:

- A dohány magas élőmunka-igénye miatt a foglalkoztatottságban kiemelkedő a szerepe (Európában megközelítőleg 100 ezer dohánytermelőnek jelent megélhetést).
- Kevésbé jó minőségű földeket igényel (123 ezer ha-t köt le gyengébb adottságú térségekben). A hátrányos helyzetű térségekben teremt megélhetési lehetőséget a dohánytermelőknél kívül az elsődleges feldolgozók részére.
- A dohánytermesztést jellemzően sok egyéni termelő folytatja kis termőterületen, korlátozott gépesítés mellett, magas termelési költséggel. Az EU-s agrárpolitika révén a dohánytermesztésből származó bevétel kb. 75%-át a jövedelemtámogatás teszi ki.
- Az európai dohányfeldolgozó szektor működésére is kihatással lenne, ha az EU dohánytermesztése megszűnne, csödbe mennének a fermentálók, mivel az import fermentálása a termőhelyen történik.
- A támogatások teljes megvonása, drasztikus mértékű lecsökkentése az Unió nagylevelű dohánytermesztésének felszámolását vonná maga után, bár a Keleti dohányok különleges helyzetüknél fogva egy darabig állnak az árverseny, de ez csak a Balkánon jelentene hosszabb „agonizálást”. Ez egyrészt azt is jelentené, hogy a dohányminőség javításától elvonnák az esélyt, másrészt pedig súlyos szociális problémákat okoznának anélkül, hogy a dohányfogyasztásra bármilyen hatást is gyakorolnának.

támogatás pilléreiben több mint 500 milliárd euró kerülhet felhasználásra. I. pillér EU finanszírozás, II. pillér EU és nemzeti részre oszlik (vidék, környezet és többfunkciós mezőgazdaság támogatása).

2007-2013-ra tervezett közös agrárpolitika egyetlen nagy fejlesztési tervből áll.

Ennek célja: versenyképesség fokozása, föld menedzselése (környezetvédelem), életszínvonal javítása.

- A versenyképesség legyen egyenlő a jobb minőséggel, nagyobb profittal és kevesebb ráfordítással.
- A földek menedzselésének az alapját a NATURA-2000 határozza meg (környezetvédelem, erdőgazdaság, reorganizáció).
- Életszínvonal javítása tekintetében a profilváltás játszik nagy szerepet (fejlesztéssel, térségi együttműködésekkel, kisvállalkozások támogatásával).

A programokkal a pillérek közötti átjárhatóságot kell megoldani. A nemzeti stratégia megvalósulását a terveknek kell elősegítenie.

A II. pillérben (vidékfejlesztés) az előirányzott támogatás közel 10%-a az átjárhatóságot, modulációt szolgálja, a nemzeti költségvetésből 3/4 - 1/4 arányú kofinanszírozást is megvalósít.

Az UNITAB szerint az európai mezőgazdasági politikába történő beilleszkedést a dohánytermesztés számára megnehezíti a fermentálók és termelők közötti bizalomvesztés. De nem lehet kétségbe vonni az agrárpolitikai reform világgazdasági szükségszerűségét.

Az UNITAB szervezet felépítésének megvan a maga sajátossága és politikai ereje. Felvetődik a részleges vagy a teljes szétválasztás támogatásának a kérdése. 2010 után mi lesz, a kvóták kérdése sem tisztázott. Támogatási igények felhasználásával kell azt bizonyítani, hogy Európában a ráfordítások ára igen magas. Ez azt jelentené, hogy itt egy ipari ártámogatásról van szó, a mezőgazdasági termékek értékesíthetősége végett.

Új koncepció kidolgozására van szükség. Olyan intézkedések meghozatalára, amelyek illeszkednek az európai árpolitika koncepciójához, változatos termelési feltételekhez, a termelésszerkezethez.

Az UNITAB-nak ki kell dolgozni az európai-nemzeti stratégiáját. Komplex programokban a jogalanyok érdekei kifejezésre kell jussanak. A stratégia alapja a veszteség elhárítása, rugalmasság tanúsítása és a történelmi bázist megtestesítő dohánytermesztés mértékének a fenntartása. A dohánytermesztés vonzerejének megőrzése.

UNITAB célja:

- az európai dohánytermesztés fennmaradása,
- a minőség nyomon követhetőségének biztosítása,
- a harmadik országokkal szemben is érvényesíthető legyen a középtávú követelmény,
- 2020-ig a termelési feltételek kidolgozása,
- a piacvesztés meggátolása.

III. TÁRSADALMI KOHÉZIÓ

A hazai dohánytermő területek mintegy 80%-a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében⁶, míg közel 10%-a Hajdú-Bihar megyében található. Az Észak-alföldi régióban élöket érinti a foglalkoztatottság, és a megélhetésük tekintetében leginkább a dohánytermesztés. Az északi országárszben 3%, a Duna-Tisza közén pedig 6% a dohánytermesztés nagysága. Az agrárgazdaságban kicsi a dohánytermesztés nagyságrendje, viszont adott térségekben jelentős szerepet játszik. A hazai dohányágazat „kincstári” múltjának köszönhetően jól szervezett, korszerű technológiával termelő ágazat.

A Virginia esetében kialakultak a nagy dohánytermelő körzetek, míg a Burley esetében nem. A kistermelők döntő többsége tönkrement, vagy öregedés miatt abbahagyta a termelést.

Ha a dohánytermesztés megszűnik, és az ULT Magyarország Rt. kivonul a termelésből, akkor az Észak-alföldi térség felvásárló nélkül marad, jelentős számú munkanélküliséget idézve elő.

Az Európai Unióban sem alakul ez másként. Jó példa erre Görögország⁷.

Rendkívül nehéz vállalkozás a Lisszaboni Stratégia főbb elvárásainak értékelése az agrárágazatok tekintetében, de különösen a dohánytermesztés esetében, amely számos speciális jellemzővel rendelkezik mind technológiai, mind gazdasági, és nem kevésbé szociális vonatkozásban.

A versenyképesség, a fenntarthatóság és a társadalmi kohézió globális megközelítésben meghatározható, mint alappillér, a részletekben azonban számos ellentmondásos helyzetet kell értelmezni az ágazat összefüggéseiben.

A Lisszaboni Stratégia érvényesülése az Európai Közösség gazdaságfilozófiájában ökoszociális piacgazdaság keretei között értelmezhető. Ennek teóriája természeténél fogva feltételezi a szabályozott piaci viszonyokat, képes feloldani az árdiszparitásokat, és megközelíti a munka- és eszközarányos jövedelemelosztást a gazdaság szereplői között (Internet 4, 2005). A dohánytermesztés esetében a jövedelmegosztás kérdése azért vetődik fel rendkívül élesen, mert az ágazat eszköz- és munkaigényessége jóval meghaladja más ágazatokét, ezért csak akkor lehetséges versenyképes termelést folytatni, ha az árban és a támogatásokban realizálódik a viszonylag magas ráfordítások megtérülése.

⁶A megye agrárfejlesztési stratégiájában a dohány kiemelt fontossággal szerepel:

- Az alacsony humusztartalmú homoktalajon jól díszlik.
- Az évi hőösszeg elégséges a levelek kifejlődéséhez és beérleléséhez.
- Kiegészítő öntözéssel a vízigény kielégíthető.
- Foglalkoztatottságot biztosít.
- Termelési tapasztalat és az eszközfeltételek rendelkezésre állnak.

⁷A keleti dohánytermelő régióban ez az egyetlen növény, amely e kietlen vidék népességmegtartó erejét képezi.

A DOHÁNYTERMESZTÉS SWOT-ANALÍZISE
a fenntarthatóság, a társadalmi kohézió, a versenyképesség függvényében

ELŐNY	HÁTRÁNY
• A magyarországi dohánytermesztő területek ma már döntő hányada az ország keleti részében található, az Észak-alföldi régióban. Az itteni ökológiai adottságok nem teszik lehetővé más ágazat ennél sikeresebb termesztését. A dohánytermesztés nagy eszközigénye folytán tartós berendezkedést igényel. Nagy kézimunkaerő szükségletével a vidék lakosságmegtartásában jelentős szerepet tölt be. • A hazánkban köztermesztésben lévő dohányfajták hazai nemesítésűek és genetikailag is képesek a Kárpát-medencében, az EU-ban realizált terméseredmények elérésére. • Nagy élőlomka igényének és jó alkalmazkodó képességének köszönhetően számos ember foglalkoztatható mezőgazdaságilag gyengébb talajadottságú területeken, ahol más növény nem vagy alig termesztendő gazdaságosan. Szocio-ökonómiai összefüggései erősek.	• Míg a hasonló adottságokkal rendelkező EU-s országokban a termelők árbevételének 80 %-a a különböző támogatásokból származik, addig ez a magyarországi termelők árbevételének mindössze 34%-a. Az adottságok tekintetében hasonlóak vagyunk, azonban a felvásárlási áraink az uniós árak többszörösei, mégis a dohányágazat veszteségesen termel. • Az utóbbi években az európai dohánytermesztést két csapás érte: egyik a WTO részéről – diszkriminálja a termeléstámogatást –, a másik oldalon pedig az egészségvédők vonják kétségbe a termelés támogatását morális okok miatt. • Az eddigi támogatást az Európai Unió reform megosztani kívánja, a termelési támogatás felét a következőkben vidékfejlesztésben kívánja érvényesíteni. • Adott térségek termelésének kiváltása, súlyos szociális és gazdasági károk nélkül nem lehetséges.
LEHETŐSÉG	VESZÉLY
• A dohánytermesztés jövője érdekében dinamikus fellépésre van szükség a brüsszeli adminisztrációval szemben (kvóta adás-vétellel, spekulációk kivédése). • A profilváltás lehetősége helyett a minőségváltást kell előmozdítani és erre fordítani a kutatási forrásokat. • A termelők szervezeteit meg kell erősíteni. Összehangolt fellépéssel tudunk csak eredményeket elérni. Ezen termelői közösségek az elvárások közvetítői és szakértői képviselőit kell, hogy ellássák. • Együttes fellépés, szolidaritás hozhat csak eredményt. Együttműködésre kell törekedni a feldolgozókkal (a piac útkeresésében ők is motiváltak). Az európai agrártermelés „védjegye” a minőség és a biztonság kell, hogy legyen. • „Egységben az erő”, közösen kell küzdeni a lehetséges érdekérvényesítés érdekében. • A jövőben nagy szerep jut a műszaki fejlesztésnek, a különböző piaci lehetőségek feltárásának, az együttes fellépésnek és a felvásárlási árak arányos jövedelem-elosztó szerepének a fermentálók és termelők között. A munka- és eszközarányos nyereség érvényesítésére kell törekedni. • Olyan megoldásokra van szükség, amelyek eredményre vezetnek. Pl.: Svájc⁸ az európai árpolitikától függetlenül kialakította a maga rendszerét. Ennek értelmében a jövedéki adóból képeznek alapot a termeltetés támogatásához. • Európában új piacszervezést kell létrehozni, célja a megfelelő haszon elérése és a foglalkoztatás fenntartása. A közvetlen támogatási forrást kell megragadni és a fejlesztésekre fordítani. A vidék gazdasági szerepének stabilizálására kell törekedni. A vidékfejlesztési programban további elvárások megfogalmazására van szükség, hozzá kell járulni az infrastrukturális és technikai fejlesztésekhez. • Új forrásokat kell megszerezni: piac, minőség, költség, ár és jövedelem összefüggésében. A strukturális alapot pedig „dekriminalizálni” kellene. A második pillérbe történő visszacsatolás feloldását kell megvalósítani a dohánytermesztés költséges volta miatt. • Támogatási erőegyensúlyt kell elérni szerződéses keretek között az Európai Unió adminisztrációval. Piaci orientáltság megteremtése az 50%-os visszacsatolás esetén is, az árból kell visszafordítani a vidékfejlesztésre. Új szabályozást kell kialakítani ma fermentálókkal a szétválasztott támogatásra. Új együttműködés a termelők, fermentálók, gyártók valamint az érdekvédelmi szervezetek között. • A dohánynak meg kell maradnia, mint termelési ág, de újra kell strukturálni az ágazatot. • UNITAB-nak integrálnia kellene az érdekeket és hathatósan fellépnie a dohánytermesztés jövője érdekében.	• A 2004. évet tartották az utolsó lehetőségnek az európai dohány piacának újjászervezésére. 2010-től a támogatás 50%-a a dohánytermelők számára elvész, vagyis 50%-kal kevesebb támogatásban részesülnek. Felmerülnek a következő kérdések: kik, mit, mire és miért termeljenek? Két fontos alap: a minőség és a környezetvédelem megőrzése mellett. • A dohánytermékek minősége is romlik a világgiacon kapható olcsó dohányok felhasználásával. Cél: ne kerüljön Európa piacaira olcsó kínai dohánnyal együtt más ismeretlen termelési körülmények között előállított dohány. • A dohánytermesztési támogatás megvonása és az egészségvédelem között sokak összefüggést keresnek. Összekapcsolják az eddigi kompenzációs támogatások megvonásával (Hollandia, Anglia, Svédország⁹). • Ellenséges nézetek a Közös Agrárpolitikával szemben, a verseny meghiúsulását jelentő tényezőként kezelik. Az EU bővítésével kb. 11 millió mezőgazdasági termelő dolgozik a Közös Piacban. Ezen termelőknek meg kell nyerni a fogyasztókat jó minőséggel, hogy magasabb árat is hajlandóak legyenek fizetni. • A támogatás megosztásával 40/60%-ban a termelők függetlensége megszűnik. A görög termelők a teljes szétválasztást támogatják, annak érdekében, hogy a piaci verseny döntse el a keleti dohányok árát. • A dohánytermesztés fajtaszerkezete rendkívül sokrétű. Az egységes támogatás szembenállást eredményez, és nem vezet a kibontakozáshoz. • Az európai adminisztráció gyengíti a dohányágazatot (600 millió euró). A családi gazdaságokban jelentős összegeket költenek alternatív kultúrák feltárására. Felmerül a kérdés, hogy vannak olyan tagállamok (lengyel, portugál, szlovák), ahol nincs más alternatíva, ott mi történjen. • Árnyékkereskedelem és a kínai dohányok előretörése nagyban nehezíti a dohányágazat sikerességét. • Az EU-hoz most csatlakozott országok úgy érezhetik, hogy most fizetik meg a csatlakozás árát jövedelmi pozíciójuk romlásában. Meghatározó a kínai piac árvaltozása is.

Forrás: Saját gyűjtésből, 2005.

⁸ Svájcban a dohánytermesztők száma 310 fő, 700 t dohányt állítanak elő 300 ha-on.

⁹ Ezen országokban nincs dohánytermesztés, csak dohányfeldolgozás (jelentős ipari potenciált képezve).

A termesztéstechnológia korszerűsítésében ugyanis nincs annyi gazdasági tartalék, hogy a versenyképesség feltételei ezen az úton teljesüljenek.

A *dohánytermesztés fenntartása* ökológiai és szociális szükségszerűség az adott régiókban, mivel más agrárágazatok ezen a területen nem adnak kellő jövedelemforrást a lakosság életfeltételeihez. Ebből következően ugyancsak gazdaságpolitikai döntést igényel a termelés fenntartása vagy elvetése annak tudatában, hogy a következmények rendkívül súlyos hatásai gazdasági és szociális feszültségeket élesztenek.

A *társadalmi kohézió* az ágazat fenntartásának tekintetében kell elsősorban megnyilvánulni, és nem lehet a globális világgazdaság erőviszonyainak kitenni ezt az ágazatot, amely egyes régiókban az élet feltételeit adják.

A Lisszaboni Stratégia sokoldalú megközelítésében ez a kérdés speciális gazdaságpolitikai megfontolásokat igényel, ami reményeim szerint az érintett dohánytermelői összefogás útján társadalmi erőt fog képviselni, és a döntéshozók túljutnak azokon az előítéleteken, amelyek ellentmondásos helyzeteket teremtenek a dohányfogyasztás és a termelés között. Világosan kell látni, hogy *az európai dohánytermelés megszűnése véletlenül sem jelenti a dohány fogyasztásának csökkenését*, hanem éppen az ellenkezőjét, hogy az olcsó import előmozdítja a szenvedély szélesebb körű elterjedését.

A Lisszaboni Stratégia szerint Európában 10 év alatt a világ legversenyképesebb térségévé kell válni. Ehhez tudásalapú gazdaság kiépítése szükséges, amelynek része a tudományos közgazdasági és szociológiai gondolkodás is.

ÖSSZEZÉS

A dohány egy olyan növény, amely legalább 500 éve megosztja a társadalmat. A fenntarthatóság, társadalmi kohézió, versenyképesség tekintetében a dohánytermesztés, mint ágazat életképes lehet. A termelőknek több irányú megféleltségre kell eleget

tenni: egységesség, higiénia, élelmiszerbiztonság. A dohánytermelőknek továbbra is biztonságosan hozzá kell, hogy jussanak a jelenlegi támogatások teljes összegéhez a támogatások szétválasztásával. Az Európai Uniónak olyan belső piacvédelmi intézkedéseket kell bevezetni, különösen az ellenőrizhetetlen körülmények között megtermelt nyersdohány-behozattal szemben, amelyek a saját termelőinek a fennmaradását szolgálják.

A dohánytermesztés, mint szerkezetváltó elem fontos szerepet játszhat a vidékfejlesztésben, amennyiben a gazdaságpolitika előmozdítja a tradicionális dohánytermesztő körzetekben az ágazat fejlesztését. Az Európai Unió dohánykulturájában is – Magyarországot is beleértve – hasonló helyzettel találjuk szemben magunkat. A 150 ezer hektáros termőterület többségében Olaszország, Görögország kedvezőtlen adottságú régióiban helyezkedik el. A dohányalapanyag-előállítás az Unióban 200.000 ember megélhetését jelenti. Noha az Unió mezőgazdasági termelésében a dohány részaránya 1%-ot sem ér el, viszont Görögország, Olaszország, Portugália, Spanyolország hazánkhoz gyengébb termőhelyein szinte egyedülálló megélhetési forrás, ezért az ágazat támogatása kiemelt helyet foglal el. A hazai dohánytermesztési kultúra építőelemei a jövedéki termelési rendszerben alakultak ki. Ennek fő részei a dohánytermesztésre alkalmas területek kiválasztása, a jól kimunkált technológia fenntartása, és nem kevésbé a fajta- és a gazdasági biztonság. A kifizert szerződéses rendszer és az ehhez tartozó szaktanácsadási felügyelet egyetlen termelőt sem hagy magára. Ez fontos is, hiszen napjainkra a hazai dohánytermesztési körzetek az ország keleti részére toldódtak, ahol az ökológiai adottságok nem teszik lehetővé más ágazat sikeres termesztését. A dohánytermesztés nagy eszközigénye miatt csak tartós berendezkedés mellett képzelhető el, ezzel együtt nagy kézimunkaerő igénye kiemelt jelentőséget ad a vidékfejlesztésben. Egyes elmaradottabb régiókban a dohánytermesztés nélkülözhetetlen, rendkívül fontos szerepet játszik a vidéki lakosság megtartásában.

IRODALOM

- Bittner B. (2004): A hazai dohánytermesztés értékelése az Európai Unió csatlakozás kapcsán. Magyar Dohányújság, 1-2. 35-45.
- Borsos J. (2002a): A dohány gazdaságtana. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 9-103.
- Borsos J. (2002b): A dohány termesztése és gazdaságkultúrája. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 39-48.
- Borsos J. (2004a): A Magyar Dohánytermelők Országos Szövetségének tájékoztatója. Magyar Dohányújság, 3-4. 20.
- Borsos J. (2004b): Európa és a dohány. Magyar Dohányújság, 3-4. 10-19.
- Bukai A. (2003): Nemzetközi hírek, Magyar Dohányújság, 1-2. 46-47.
- Eisler N. (2003): A dohánytermesztés mennyiségi, minőségi, valamint beltartalmi tulajdonságainak vizsgálata, a talaj tulajdonságainak és a dohány értékesíthetőségének tükrében. Magyar Dohányújság, 3-4. 17-43.
- Kövári V-né (2002): Szövetségben a dohánytermesztők. Magyar Dohányújság, 3-4. 20-21.
- Móger J. (1957): Dohánytermesztési körzetek kialakításának irányelvei és módszere. Dohányipar I.11-15.
- Móger J.-Szűcs K. (1966): A dohány termesztése. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 20-70, 106-157.
- The Agricultural Situation in the European Union (2001): Report. Brussels, Luxemburg, 2003.
- Internet 1 (2005): Bizottsági tervek a Lisszaboni Stratégia megvalósítására <http://www.euvonal.hu>
- Internet 2 (2005): Conference report: World Tobacco Symposium <http://www.worldtobacco.co.uk>
- Internet 3 (2005): Vetésterület gazdálkodási formák szerint <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/vet/vet20505.pdf>
- Internet 4 (2005): A fenntartható fejlődés stratégiájának szempont- és követelményrendszere http://ff3/upload/ff3_krm-m.doc